

REPUBLIKA SLOVENIJA

MINISTRSTVO ZA
ŠOLSTVO IN ŠPORT

Andragoški center Republike Slovenije
Slovenian Institute for Adult Education

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

Projekt: **Izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavcev v izobraževanju odraslih od 2009 do 2011**
Podprojekt: **Usposabljanje za samoevalvacijo v izobraževanju odraslih**
Aktivnost: **Usposabljanje za uporabo modela samoevalvacije POKI**

SAMOEVALVACIJSKI PROCES

Dr. Sonja Kump

Uvod

Zunanji, državni nadzor in regulacijo na področju izobraževanja v razvitem svetu vse bolj nadomeščajo s sistemom zagotavljanja kakovosti, ki je kombinacija zunanjega in notranjega nadzora nad kakovostjo in ustreza tako vladam kot izobraževalnim institucijam. Namen takšnih novih pristopov je poleg odgovornosti tudi nenehno zagotavljanje in izpopolnjevanje kakovosti ter samoregulacija izobraževalnih institucij. Poudarek je predvsem na sistematični, strukturirani in nenehni pozornosti, ki jo izobraževalne institucije namenjajo kakovosti svojega dela. Bistvena povezava zunanjega ocenjevanja in notranjega zagotavljanja kakovosti je samoevalvacija, ki jo izobraževalne institucije predstavijo zunanjim komisijam izvedencev.

Poglavitni cilj notranjega zagotavljanja kakovosti je izpopolnjevanje kakovosti. Poleg tega lahko notranje zagotavljanje kakovosti pripomore k boljšemu samospoznavanju in samorazumevanju ter rabi kot pomoč pri samoregulaciji izobraževalne institucije. Učinkovitost notranjega zagotavljanja kakovosti je odvisna predvsem od razvite kulture kakovosti med vsemi člani šolske skupnosti.

Da bi bila notranja kontrola kakovosti učinkovita, je treba razviti kulturo, ki vidi v nenehnem izboljševanju kakovosti "način življenja". Učitelji in drugi delavci naj bi samoevalvacijo razumeli kot del svojega delovanja in sestavino reflektiranega pedagoškega dela. Mnogi učitelji zaradi lastnih intrinzičnih interesov samokritično vrednotijo svoje delo, toda cilji takšne samoevalvacije so implicitni. V sedanjem času, ko se v zvezi z zagotavljanjem kakovosti poudarja odgovornost izobraževalnih institucij, pa naj bi izsledki samoevalvacije postali eksplicitni in razvidni.

Samoevalvacija lahko poteka na različnih ravneh, in sicer na ravni predmeta, na ravni izobraževalnega programa v okviru posameznih oddelkov ali na ravni šole. V praksi se navadno uporablja kombinacija samoevalvacij na različnih ravneh, tako da se izsledki samoevalvacij na ravni osnovnih enot včlenjujejo v poročila samoevalvacij na višjih ravneh.

Če bodo samoevalvacije potekale na "nižjih" ravneh, se bodo njihova samoevalvacijska poročila na "višji" ravni (na ravni šole) dopolnjevala z dodatnimi ugotovitvami in predlogi. Namen samoevalvacij na ravni izobraževalnih programov je nenehno vzdrževati in spodbujati izpopolnjevanje kakovosti izobraževalnega dela. Na višji, institucionalni ravni bodo samoevalvacije kot del rednega spremljanja in pregleda izpeljave izobraževalnega dela zagotavljale racionalno podlago za strokovno odločanje in načrtovanje o prihodnjem razvoju. Cilj institucionalne samoevalvacije bo tudi oblikovati relevantno in razumljivo evidenco (poročilo), – to lahko predstavijo komisijam zunanjih izvedencev za kakovost.

Dolgoročni cilj samoevalvacij niso le samoevalvacijska poročila in evidence, namenjene zunanjemu nadzoru, temveč predvsem pomoč pri načrtovanju in nadaljnjem izpopolnjevanju kakovosti izobraževalnih institucij.

Dejavniki, ki vplivajo na uspešen potek samoevalvacijskega procesa:

- naklonjeno vodstvo, ki poskrbi za zaupljivo okolje, v katerem lahko člani samoevalvacijske skupine varno ugotavljajo motnje in o njih razpravljajo;
- primeren načrt, ki upošteva posebnosti ocenjevanega primera;
- velika notranja motiviranost za samoevalvacijo, katere izsledki naj bi pripomogli, da bi učitelji dobili boljše možnosti za poučevanje;
- zelo dobra obveščенost in soudeležba, ki v udeležencih poraja psihološko odgovornost za izsledke;
- zbiranje pomembnih informacij (mnenja in dejstva);
- povezava izidov samoocenjevanja s finančnimi načrti in pridobivanjem sredstev, s katerimi bo omogočeno nadaljnje izpopolnjevanje kakovosti;
- učinkovita in upoštevana medinstitucionalna agencija, ki usklajuje evalvacijski proces;
- ustrezno usposabljanje udeležencev samoevalvacijskega procesa.

Šole bodo same določile način in potek samoevalvacij, toda zaradi razvidnosti in racionalnosti dela naj bi upoštevale tudi skupna priporočila, ki so predstavljena na naslednjih straneh. Veliko časa bo namreč prihranjenega, če bo samoevalvacijski proces potekal v teh zaporednih fazah:

- oblikovanje samoevalvacijske skupine,
- opredelitev namenov in ciljev samoevalvacije,
- priprava načrta,
- zbiranje informacij in oblikovanje evidence,
- analiza zbranega gradiva in oblikovanje ocen,
- priprava poročila,

- nadaljnja prizadevanja, ki izhajajo iz samoevalvacije.

Samoevalvacija je torej opredeljevanje, zbiranje in razčlenjevanje kvalitativnih (samoocene zaposlenih in mnenja uporabnikov) in kvantitativnih (dejstva) informacij, ki vodi do odločitev o predvidenih (mogočih) modifikacijah, izpopolnjevanju in nadaljevanju ciljev izobraževalnega programa ali institucije.

Oblikovanje samoevalvacijske skupine

Samoevalvacija ni posameznikovo, temveč kolektivno delo. Zato je pred začetkom samoevalvacijskega procesa treba oblikovati delovno skupino, ki bo prevzela odgovornost za izpeljavo samoevalvacije. V nadaljevanju bomo takšno skupino imenovali samoevalvacijska skupina. Člane samoevalvacijske skupine naj bi imenoval ravnatelj šole. Skupina naj bi bila sestavljena iz 5 – 7 članov in koordinatorja ali vodje skupine.

Jamstvo za kolektivno samoevalvacijo je sestava samoevalvacijske skupine, ki temelji na demokratičnih, in ne na hierarhičnih načelih. To pomeni, da koordinator ali vodja skupine ne sme postati vodilni delavec, kot je npr. ravnatelj šole. Poleg starejših kolegov naj bi bili v skupini tudi njihovi mlajši kolegi.

Za pripravo samoevalvacije naj bi bila torej odgovorna samoevalvacijska skupina, sestavljena iz zastopnikov učiteljev, udeležencev izobraževanja, administrativnega in strokovnega osebja, vodstva. Tako bo samoevalvacija izražala opažanja vseh udeleženi (prizadetih).

V samoevalvaciji je administrativno osebje žal pogosto prezrto. Toda ker je administracija odgovorna za osrednje podpirne naloge in tudi za zbiranje podatkov, naj bi v samoevalvacijskem procesu sodelovala že zato, da bi pomagala pri interpretaciji kvantitativnih podatkov.

Na splošno je pomembno, da sodeluje pri tem procesu čim več zastopnikov osebja in udeležencev izobraževanja; to bo posledično zagotovilo občutek, da so izsledki samoevalvacije skupno delo in odgovornost za prevzete obveznosti glede sprememb, predlaganih v samoevalvacijskem poročilu. Tako sodelovanje je mogoče v "odprti uri", h kateri povabijo udeležence izobraževanja in osebje, da izrazijo pripombe k osnutku samoevalvacijskega poročila, ali pa pri anketah, katerih izsledki bodo uvrščeni v poročilo.

Opredelitev namenov in ciljev samoevalvacije

Nameni in cilji samoevalvacije so izhodišče samoevalvacijskega procesa. V tej fazi je treba ugotoviti in razjasniti pogloblitve namene in cilje samoevalvacije v obliki eksplicitnih izjav.

Namene in cilje samoevalvacije lahko določajo zunanji dejavniki, kot so npr. vladne ali posredniške agencije za zunanji nadzor nad kakovostjo ali pa jih opredelijo na višjih ravneh v okviru šole. Namene in cilje, ki so navadno kombinacija notranjih in zunanjih opredelitev, pa seveda lahko notranje opredeli samoevalvacijska skupina.

Za uspešno samoevalvacijo je zelo pomembno, da so vsi, ki bodo zajeti v samoevalvacijski proces, seznanjeni z njenimi nameni in da razumejo cilje tega procesa.

Samoevalvacija ima lahko različne stopnje formalnosti, objektivnosti in odprtosti do drugih. Samoevalvacije, ki so vsiljene od zunaj, pogosto spodbujajo kompromisno vedenje in neodkritost. Kadar je edini cilj samoevalvacij prepričevanje zunanjega okolja o neki kakovosti, se lahko to sprevrže v samoopravičevanje ali celo samoprevaro. Če hočemo doseči resnično izboljšanje, ne smemo nikoli zahtevati velike kakovosti ali "odličnosti" že na začetku vpeljevanja rednega samoevalvacijskega procesa. Zato pred začetkom samoevalvacije niso dopustna vrednostna mnenja o izledkih.

Samoevalvacija lahko poteka na različnih ravneh, in sicer na ravni predmeta, izobraževalnega programa ali šole. V praksi se navadno uporablja kombinacija samoevalvacij na različnih ravneh, tako da se izsledki samoevalvacij na ravni osnovnih enot včlenjujejo v poročila samoevalvacij na višjih ravneh. Čeprav so načela samoevalvacijskih postopkov enaka za vse ravni, se izhodišča in procesi razlikujejo na skrajnih koncih lestvice, t. j. na ravni predmeta in na ravni šole.

Priprava načrta

Če boste samoevalvacijo začeli s skrbnim načrtovanjem, boste prihranili veliko časa, ognili pa se boste tudi morebitnim poznejšim zmešnjavam.

Preden se lotite samoevalvacije, skrbno pripravite jasen načrt, s katerim se bodo strinjali vsi člani samoevalvacijske skupine. Brez izdelanega načrta lahko postane samoevalvacija le izguba časa; postopek z odvečnim trudom (npr. zbiranje neustreznih informacij), zamujenimi priložnostmi (npr. pomanjkljivo zbiranje pomembnih informacij) in zmedo, ko mora samoevalvacijska skupina razčleniti zbrane informacije in oblikovati ocene. Zato je v načrtu treba določiti, kdo je odgovoren za katere naloge in kdaj naj bi bile te naloge končane.

Kratek načrt, s katerim bi se strinjali vsi, naj bi sestavljali:

1. cilji samoevalvacije,
2. omejitve samoevalvacije,
3. seznam ali preglednica poglobitnih vidikov, ki jih bo zajemala samoevalvacija,
4. merila,
5. potrebne informacije,
6. časovni načrt,
7. odgovornost in naloge posameznikov.

1. Namen in cilji samoevalvacije

Načrtovanje zahteva razumevanje in strinjanje s cilji samoevalvacije. Dokumentirani načrt naj bi se torej začel s kratkimi izjavami o konkretnih ciljnih.

- * Kateri so cilji samoevalvacije?
- * Ali so ustrezni, jasni in koristni?
- * Ali obstaja (notranje) soglasje v zvezi z njihovo interpretacijo?

2. Omejitve samoevalvacije

Načrt za samoevalvacijo bo odvisen od materialnih in človeških virov, ki so na voljo, ter od časovnih omejitev. Če bodo npr. sredstva in čas omejeni, bo treba načrt prilagoditi tistemu, kar bo stvarno in uresničljivo. To pomeni, da je načrt samoevalvacije treba uskladiti z velikostjo in raznolikostjo ocenjevanje enote, s časom, ki je na voljo, z delovnimi obremenitvami, dostopnostjo virov, podvajanjem programov, z denarnimi podporami za ocenjevanje in potrebne izboljšave, ki so na voljo, s številom oseb, ki so pripravljene sodelovati, ipd.

3. Seznam ali preglednica poglobitnih vidikov, ki jih bo zajemala samoevalvacija

V načrtu naj bi bili navedeni poglobitni vidiki izobraževalnega programa ali dejavnosti šole, ki bodo zajeti v samoevalvacijo. Področja evalvacije izobraževanja navadno zajemajo namene in cilje izobraževalnega programa ali šole, udeležence izobraževanja, svetovanje in pomoč udeležencem izobraževanja, učitelje in drugo osebje, prostore, opremo in študijske pripomočke, poučevanje, učenje in preverjanje znanja, notranje zagotavljanje in izpopolnjevanje kakovosti, zunanje odnose itn.

4. Merila

Načrtovanje zahteva ugotavljanje meril. Samoevalvacija je po definiciji vrednostna. Poprejšnja opredelitev meril bo zagotovila objektivnost ocenjevanja ali vrednotenja. Merila so tesno povezana s cilji izobraževalnega programa ali dejavnosti šole, ki je

povezana z izobraževalnim procesom. V fazi načrtovanja mora samoevalvacijska skupina opredeliti posamezne cilje, doseči soglasje o načinih za doseganje le-teh in opredeliti merila, po katerih bo ugotavljala, koliko so cilji doseženi. To se lahko predstavi s preglednico, kot kaže tale zgled:

Preglednica 1: Merila za ugotavljanje doseženih ciljev

sestavina (vidik) izob. programa	z njo povezani cilji	merilo za doseganje cilja*
svetovanje in pomoč	povečanje priložnosti za odrasle udeležence	da je med vsemi udeleženci najmanj 25 % odraslih

*merilo, s katerim bi merili in pokazali, koliko je cilj dosežen.

Tako bo samoevalvacijska skupina lahko odgovorila na tale vprašanja:

- * V kolikšnem obsegu se dosegajo cilji?
- * S kakšnimi merili merite doseganje ciljev?
- * Kako je doseganje ciljev prikazano s sistematično zbranimi podatki?

5. Potrebne informacije

Načrtovanje zahteva ugotavljanje informacij, ki se nanašajo na vsako posamezno merilo. Ko ugotavljamo merilo, je treba dognati, katere informacije potrebujemo, da bi lahko dokazali, ali je bil posamezen cilj dosežen ali ne. V načrtu natančno navedemo kdo je odgovoren za zbiranje informacij.

6. Časovni načrt

Načrtovanje zahteva opredelitev časovnega načrta in rokov za posamezne faze. Natančnost časovnega načrta bo odvisna od formalnosti samoevalvacije in od tega, ali bo samoevalvacija potekala zunaj institucije ali v njej. V zunanje vodeni samoevalvaciji bo verjetno določen datum "izročitve" poročila. Če bo samoevalvacija potekala v instituciji, se je o datumu izročitve mogoče pogajati.

Tuje izkušnje kažejo, da samoevalvacije, ki jih izpeljujejo v manj kot treh mesecih, ne dosežejo svojih namenov. Veliko stvarnejši je časovni načrt, ki obsega najmanj šest mesecev.

Preglednica 2: Primer časovnega načrta samoevalvacijskega procesa

Datum	Dejavnost
Prvi mesec samoevalvacijskega procesa	oblikovanje samoevalvacijske skupine imenovanje koordinatorja priprava načrta
Naslednji štiri meseci	zbiranje informacij, sestavljanje evidence, pisanje osnutka samoevalvacijskega poročila
Peti mesec po začetku	razprava o osnutku poročila v skupini; sledi pisanje samoevalvacijskega poročila
Začetek šestega meseca	odprta razprava o samoevalvacijskem poročilu, v kateri sodelujejo učitelji in udeleženci izobraževanja
Večji del šestega meseca	oblikovanje končnega samoevalvacijskega poročila z upoštevanjem pripomb udeležencev izobraževanja in učiteljev

7. Odgovornost in naloge posameznikov

Načrtovanje zahteva opredelitev vlog posameznikov, ki bodo udeleženi v samoevalvaciji. Samoevalvacija bo veljavna, če bodo vanjo zajeti vsi, ki sodelujejo pri izpeljavi izobraževalnega programa – predmeta samoevalvacije. Samoevalvacijska skupina mora razpravljati o obsegu vključenosti posameznih interesnih skupin v samoevalvacijski proces in se na koncu strinjati s tem:

- * ali bodo zajeti vsi zaposleni,
- * ali bodo v samoevalvaciji sodelovali vodilni in administrativni delavci,
- * kakšna bo vloga udeležencev izobraževanja,
- * kako se bodo zbirale povratne informacije – od zunaj,
- * ali bodo vključeni nekdanji udeleženci izobraževanja, delodajalci, strokovna združenja.

Zbiranje informacij in oblikovanje evidence

Med samoevalvacijo je treba zbrati nekatere informacije, ki so povezane s področjem in cilji tega procesa. V samoevalvaciji so informacije gradivo, ki ga uporabimo pri pripravi evidence, z evidenco pa lahko vedno utemeljimo ugotovitve samoevalvacije.

Informacije so "trde" (kvantitativne) in "mehke" (kvalitativne). Trde informacije so npr. podatki o osipu, mehke pa ocene udeležencev izobraževanja o pedagoškem delu učiteljev. Z mehkiimi informacijami lahko ponazorimo trde informacije (npr. povežemo delež osipa in ocene pedagoškega dela učiteljev). Tako mehke kot trde informacije so

Projekt financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Projekt se izvaja v okviru **Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013**, razvojne prioritete »Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja« in prednostne usmeritve »Izboljševanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.«

enako pomembne, če jih uporabljamo za utemeljitve posameznih ugotovitev, torej kot dokazno gradivo. Za vsako informacijo je treba navesti vir.

Evidenca se razlikuje od informacij. Informacija postane evidenca takrat, ko je povezana z merilom. Preden začnete zbirati informacije, je torej pomembno, da za vsako predvideno informacijo najprej določite merilo za oblikovanje ocene. Šele takšna informacija, ki je povezana z merilom, bo utemeljila ugotovitve v samoevalvaciji.

INFORMACIJA + MERILO = EVIDENCA

Informacija, ki služi kot dokazni material pri oblikovanju ocen (ali izsledkov samoevalvacije) v samoevalvaciji, bo identificirana takoj, ko bo oblikovano merilo. To pomeni, da bo informacija izhajala iz prakse. Na tej stopnji bo mogoče ugotoviti, ali je informacija primerna in dosegljiva. Praksa bo tudi pokazala, katere informacije naj bi bile v prihodnje uporabljene in katere ne. Informacije morajo biti povsem dostopne, ustrezne, zanesljive, veljavne in "predstavljive" tako, da se lahko spremenijo v evidenco.

Samoevalvacija zajema več različnih vidikov izobraževalnih programov ali šol. Pozornost pri zbiranju informacij naj bi bila usmerjena v vložke, vsebino in kontekst, na proces in dosežke izobraževanja. Samoevalvacijske skupine lahko namenijo nekaterim vprašanjem še posebno pozornost. V seznam uvrstijo tudi dodatna vprašanja ali področja, ki jih želijo proučevati v samoevalvacijskem procesu.

Preglednica pglavitnih vidikov evalvacije izobraževalnega programa ali dejavnosti šole, ki jo sestavi samoevalvacijska skupina, je lahko okvir za vsebino poročila. Izbor področij, ki jih bodo zajemale samoevalvacije, se bo z leti in s prakso spreminjal in dopolnjeval. Vsaka evalvacijska skupina jih lahko prilagaja bolj specifičnim vprašanjem, s katerimi ima opraviti v svojem okolju.

Analiza zbranega gradiva in oblikovanje cen

Pozornost pri zbiranju informacij bo usmerjena v vložke, vsebino in kontekst ter v procese in dosežke izobraževanja. Toda zbrane informacije in sestavljena evidenca še ne zadoščajo za pripravo samoevalvacijskega poročila. Po zbiranju informacij in oblikovanju evidence sledi temeljita razprava o posameznih vidikih izobraževalnega programa ali institucije in v tej zvezi je nujna ustrezna interpretacija informacij.

Samoevalvacijski proces na peti stopnji se konča z oblikovanjem ocene o prednostih in pomanjkljivostih posameznih vidikov izobraževalnega programa ali izobraževalne institucije ter s predlogi za izpopolnjevanje kakovosti. Zato naj bi člani samoevalvacijske skupine v razpravah o nekaterih vidikih, ki bodo predmet samoevalvacije:

Projekt financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Projekt se izvaja v okviru **Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013**, razvojne prioritete »**Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja**« in prednostne usmeritve »**Izboljševanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja**.«

- * obravnavali resnično stanje,
- * oblikovali oceno tega stanja,
- * pripravili predloge mogočih ukrepov za obvladovanje morebitno ugotovljenih pomanjkljivosti.

Informacija je lahko evidenca le tedaj, če je ocenjena po vnaprej določenem merilu. Pogosta pomanjkljivost samoevalvacijskih poročil so ocene, ki niso utemeljene. Takšno oceno prikazuje tale zgled:

Preglednica 3: Zgled ocene brez razlage

Ocena v samoevalvacijskem poročilu	Komentar
Merilo našega uspeha sta zadovoljstvo odraslih udeležencev in naraščajoči ugled šole.	V prilogi k samoevalvacijskemu poročilu ni dokaznega gradiva, ki bi utemeljilo "zadovoljstvo" odraslih udeležencev in "naraščajoči ugled" šole.

Še pogostejša pomanjkljivost samoevalvacij se kaže v tem, da ostajajo poročila na deskriptivni ravni in ne vsebujejo ocen ter sklepnih ugotovitev samoevalvacijske skupine. Podobna pomanjkljivost samoevalvacij so tudi implicitne ocene, kadar samoevalvacijsko poročilo vsebuje opis delovanja, ki naj bi kot takšen pokazal neko oceno. Zato morajo biti ocene, ki temeljijo na evidenci (informacija + merilo) eksplicitne.

Ocene različnih interesnih skupin, kot so ocene udeležencev izobraževanja, diplomantov ali delodajalcev, bodo v samoevalvacijskem poročilu izredno dragocene, ne morejo pa nadomestiti ocen, ki naj bi jo oblikovala samoevalvacijska skupina.

Kvantitativni podatki

V samoevalvacijskih navodilih je poglobljeni poudarek na kvalitativnih analizah. Toda samoevalvacija naj bi obsegala tudi vrsto kvantitativnih podatkov, kot so npr. podatki o vpisu, deleži osipa, število osebja, itn. (kazalniki kakovosti "performance indicators"). Ti podatki zagotavljajo pregled obsega in dejavnosti institucije. Še več, najpomembnejše je, da institucije same upoštevajo te podatke pri načrtovanju svojih različnih dejavnosti.

Kazalniki naj bi bili interpretirani previdno, kajti njihov pomen je pogosto dvoumen. Prepričanje, da kazalniki nujno izražajo kakovost, je varljivo, če ne celo zgrešeno. Delež neuspešnih udeležencev izobraževanja je na primer ustrezen kazalnik za analizo institucionalne učinkovitosti, ki pa sam po sebi ne izraža kakovosti. Majhen delež neuspešnih udeležencev izobraževanja lahko pomeni nizko raven pridobljenega znanja,

Projekt financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Projekt se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete »Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja« in prednostne usmeritve »Izboljševanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.«

nizka merila ocenjevanja (nizka kakovost) ali pa zelo uspešno podporo udeležencem izobraževanja (visoka kakovost). Po drugi strani lahko visok delež neuspešnih udeležencev izobraževanja kaže, da končajo šolo samo najbolj usposobljeni udeleženci izobraževanja (visoka kakovost) ali pa, da institucija ni razvila dovolj učinkovite podpore udeležencem izobraževanja (nizka kakovost). Zato je kvantitativne podatke nujno interpretirati v povezavi z institucijo in posebno glede na njene namene in cilje.

Da bi se ognili zavajajočim interpretacijam kvantitativnih podatkov, naj bi navodila jasno opredelila, kako naj bodo ti podatki predstavljeni. Če institucije ne morejo podatkov predstaviti v skladu s temi opredelitvami, naj bi pojasnile, kako so podatke izračunale. Poleg tega naj bi bili kvantitativni podatki strnjeni v navodilih, in ne odrinjeni v priloge. To institucijam omogoča, da analizirajo kvantitativne podatke posebej in jih pojasnijo v ustreznem kontekstu.

Stopnja: priprava poročila

Poglavitni izid samoevalvacijskega procesa bo pisno poročilo o samoocenjevanju, ki bo vsebovalo kritično analizo stanja ali oceno, podprto z dokazi. Samoevalvacijsko poročilo bo obsegalo tudi analizo prednosti in slabosti ter predloge in priporočila za izboljšanje kakovosti.

Samoevalvacijsko poročilo mora biti skrbno pripravljeno. Temeljne odločitve o pripravi poročila naj bi bile sprejete že na drugi in tretji stopnji samoevalvacijskega procesa (opredelitev namenov in ciljev samoevalvacije ter priprava načrta).

Preden začnemo pisati poročilo, določimo njegov obseg, strukturo in vsebino, časovne roke za pripravo osnutkov za končno poročilo ter za izdelavo priporočil in predlogov. Najpomembnejše je avtorstvo poročila. Čeprav bo za pripravo poročila formalno odgovorna samoevalvacijska skupina, bo le eden od članov skupine sestavil osnutek; njem bo izpustil odstavke, ki naj bi vsebovali ocene in priporočila za nadaljnje delo. Preden je pripravljen celoten osnutek poročila, se skupina kolektivno odloči kateri odstavki v poročilu bodo izpuščeni. Skupina morda pozneje ne bi sprejela ocen in priporočil, ki bi jih izdelal sestavljalec poročila. Zato je pomembno, da vsi, ki so sodelovali pri samoevalvaciji, kolektivno oblikujejo in soglasno sprejmejo ocene in priporočila.

Pred začetkom pisanja poročila se je treba odločiti:

- * kdo bo pripravil osnutek poročila;
- * časovni raspored priprave poročila, ki naj ima natančen datum za izdelavo osnutka in končnega poročila o samoevalvaciji;
- * kakšni bosta struktura in vsebina poročila.

Preden se poročilo dokončno oblikuje, je treba znova preveriti evidenco z viri.

Sklepi poročila, ki jih morajo sprejeti in potrditi vsi člani samoevalvacijske skupine, naj vsebujejo:

- * ocene, podkrepljene z evidenco;
- * priporočila za nadaljnje izpopolnjevanje kakovosti.

Priporočila naj bodo:

- * eksplicitna in uresničljiva;
- * natančno naslovljena na posameznike, ki so pooblaščen in odgovorni za nadaljnje izpopolnjevanje kakovosti.

Komu je poročilo namenjeno?

Samoevalvacijsko poročilo naj bi spodbujalo nenehno izpopolnjevanje kakovosti, učinkovitejše vodenje in upravljanje (samoregulacija), notranjo pripravo za zunanji pregled ter zagotavljanje temeljnih informacij za zunanje izvedence. Ker je poglavitni namen samoevalvacije izpopolnjevanje, naj bo poročilo strukturirano tako, da se lahko povzetek poročila in priporočila za nadaljnje delo dostavijo na višjo raven, celotno poročilo pa ostane pri tistih, ki so opravili samoevalvacijo (npr. na ravni predmeta ali oddelka).

Tako bodo povzetki samoevalvacijskega poročila, ki bo pripravljeno na ravni predmeta ali oddelka, dostavljeni na institucionalno raven, torej na raven šole. To ni pomembno le zato, ker je učitelj, ki poučuje določen predmet ali oddelek, odgovoren šoli (ki naj bi se prepričala o kakovosti dela na ravni predmeta ali oddelka), temveč tudi zato, ker je za nadaljnje izpopolnjevanje kakovosti potreben denar.

Načini izpeljave samoevalvacij se lahko razlikujejo; med institucijami se bodo razlikovale tudi ravni (kdo bo sodeloval), na katerih se bo razpravljalo o poročilu. Za pripravo samoevalvacijskega poročila bosta skrbela vodstvo in samoevalvacijska skupina na izobraževalni instituciji.

Izobraževalna institucija potrebuje samoevalvacijsko poročilo predvsem za podporo pri svojih načrtih za izboljšanje kakovosti. Zaradi seznanjanja zainteresirane javnosti (zlasti potencialnih udeležencev izobraževanja in delodajalcev) s kakovostjo posameznih izobraževalnih programov ali šol se lahko poročilo tudi objavi.

Struktura samoevalvacijskega poročila:

- * Opis organizacijske strukture in položaj, ki ga zavzema določen izobraževalni program v okviru te strukture.
- * Predstavitev samoevalvacijske skupine.
- * Čas trajanja samoevalvacije (in v naslednjih samoevalvacijah: datum zadnjega poročila).
- * Komu je poročilo namenjeno.
- * Kdo je pripravil poročilo in katera skupina bo prevzela kolektivno odgovornost zanj.
- * Pri naslednjih samoevalvacijah naj bi omenili priporočila zadnje samoevalvacije, ki niso bila upoštevana, razloge za to ter vzroke, zakaj priporočila niso dala želenih izidov.
- * Kratek opis načina izpeljave samoevalvacije: kako se je zbirala evidenca, kdo je bil zajet. Posebej je treba omeniti, če je pri samoevalvaciji sodeloval kdo, ki ni bil član samoevalvacijske skupine. Ali so bili v samoevalvaciji upoštevani zdajšnji in nekdanji udeleženci izobraževanja, diplomanti, delodajalci?
- * Zbrana evidenca. Povratne informacije različnih interesnih skupin naj bi bile sestavni del samoevalvacijske evidence.
- * Izdelane analize evidence in oblikovane ocene. Jasno morajo biti določena merila, po katerih se informacije spremenijo v dokazno gradivo. Pomembno je, da so ugotovljene prednosti in slabosti.
- * Priporočila za nadaljnje izpopolnjevanje kakovosti naj bi bila čim bolj eksplicitna in uresničljiva. Vsebovala naj bi tudi časovni raspored za nadaljnje akcije. Naslovljena morajo biti na tiste posameznike, ki so pooblaščen in odgovorni za nadaljnje izpopolnjevanje kakovosti.
- * Komentarji o učinkovitosti samoevalvacijske naloge s predlogi za izpeljavo samoevalvacije v prihodnje.
- * Priloge

Končni premislek

Poročilo predstavlja poročanje o samoevalvaciji. To pomeni, da poročilo ni le opisno, temveč tudi analitično, ker zajema evalvacijo problemov in načine njihovega reševanja. Pomembno je, da samoevalvacijska skupina, preden pošlje poročilo na višjo raven, še enkrat premisli, ali je poročilo dovolj analitično in ali ne ostaja predvsem na ravni deskripcije. V zvezi s tem naj člani samoevalvacijske skupine poskušajo odgovoriti na vprašanja, kot so:

- Ali je samoevalvacija analitična in kritična?
- Ali je poročilo preveč deskriptivno?
- Ali poročilo zajema jasno izražene probleme, ki se pojavljajo v izobraževalnem programu oziroma v izobraževalni instituciji?
- Ali lahko na podlagi izsledkov samoevalvacije načrtujete ukrepe za izpopolnjevanje kakovosti?
- Ali je samoevalvacija uporaben instrument za notranje strateško načrtovanje?
- Ali imate vtis, da je samoevalvacijsko poročilo napisano bolj za zunanje ocenjevalce, kakor pa namenjeno kritični samorefleksiji?

Nadaljnja prizadevanja, ki izhajajo iz samoevalvacije

Samoevalvacijsko poročilo naj bi poleg opisa in kritične analize poglobitnih vidikov izobraževalnega programa ali izobraževalne institucije zajemalo tudi postopke in načine izpopolnjevanja kakovosti, s katerimi naj bi odpravili ugotovljene pomanjkljivosti.

V sklepnem delu samoevalvacije naj bi samoevalvacijska skupina sprejela jasno oblikovana priporočila za nadaljnje ohranjanje in izpopolnjevanje kakovosti, ki naj bi temeljila na ugotovljenih prednostih in slabostih. Na podlagi izsledkov samoevalvacije bodo visokošolske institucije lahko pripravile strateške načrte za nadaljnje zagotavljanje kakovosti izobraževalnega dela ter izpopolnjevanje vodenja, upravljanja in drugih storitev, ki so povezane z izobraževalnim procesom. Samoevalvacija bo torej del širšega procesa, t. j. procesa strateškega načrtovanja, ko se bo na podlagi samoevalvacijskih ugotovitev odločalo o možnostih za vpeljevanje sprememb in o delovanju po sprejetih usmeritvah.

V procesij odločanja o nadaljnjih ukrepih in postopkih za izpopolnjevanje kakovosti, ki bodo sledili procesu samoevalvacije, je treba predvideti vključujejo tudi časovni načrt prihodnjih akcij.

Projekt financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Projekt se izvaja v okviru **Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013**, razvojne prioritete »**Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja**« in prednostne usmeritve »**Izboljševanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja**.«

Pri nadaljnjem delovanju, ki izhaja iz samoevalvacije, upoštevajmo tale dejstva (opozorila):

- * Akcije morajo biti uresničljive. Samoevalvacija, ki zajema sklepe z neuresničljivimi "sanjami", je izguba časa in vodi v demoralizacijo in cinizem.
- * Če nekatera priporočila ne bodo upoštevana ali priporočene akcije ne izpeljane, npr. če odgovorni na naslednji, višji ravni ne bi mogli zagotoviti potrebnih sredstev v ta namen, je treba o razlogih čim prej obvestiti vse, ki so sodelovali pri samoevalvaciji. V nasprotnem primeru se bodo npr. udeleženci izobraževanja lahko pritožili, da so predlagali načine izpopolnjevanja izobraževalnega programa, ki jih je sprejela samoevalvacijska skupina, potem pa se zgodilo ni nič. Če v takšnem primeru ne boste pojasnili razlogov za neizpeljane akcije, se bodo udeleženci izobraževanja upravičeno spraševali, ali je njihovo sodelovanje pri naslednji samoevalvaciji sploh smiselno.
- * Bistveno je, da imate jasen sistem za redno spremljanje in preverjanje uresničevanja priporočenih akcij in ugotavljanje njihovih učinkov (delovanja). Treba je oblikovati sistem poročanja ali informiranja, tako da bodo člani samoevalvacijske skupine in drugi, ki so sodelovali pri samoevalvaciji, poznali dosežke nadaljnjega izpopolnjevanja, ki izhajajo iz samoevalvacije. O teh izidih se poroča v naslednji samoevalvaciji.

Sklep

Samoevalvacija zagotavlja šolam okvir za oblikovanje definicije kakovosti, rabi jim kot pomoč pri oceni dosežkov lastnega poslanstva in strateških ciljev ter jim omogoča pripravo akcijskega načrta za nadaljnje delo. V prvem ciklusu je samoevalvacija zahtevna naloga, toda ko bo oblikovan dober sistem notranje skrbi za kakovost, bo samoevalvacija preprostejša, saj bo postala del rednega spremljanja izobraževalnih programov in drugih dejavnosti, povezanih z izobraževalnim delom.

Šole lahko kakovost svojega dela vzdržujejo in izpopolnjujejo na podlagi rednega notranjega spremljanja in pregleda svojega dela, za to pa je treba voditi evidenco o različnih vidikih izobraževanja. To pomeni zbirati različne informacije (kot so npr. podatki o napredovanju in uspešnosti udeležencev izobraževanja, o osipu, o "diplomantih"/maturantih in o njihovi nadaljnji karieri (poklicni ali izobraževalni itn).

Šele na podlagi redno vodene evidence bodo šole lahko ocenjevale izobraževalni proces, ugotavljale problematična področja in pripravljale ukrepe za urejanje težav. Tako bodo lahko kadar koli ugotavljale, ali se približujejo ciljem, merile svoj utrip in ukrepale takoj, ko bo potrebno.

Literatura:

1. Beywl, W., P. Potter, (1998). RENOMO - A Design Tool for Evaluations. Designing Evaluations to Stakeholders' Interests, Evaluation, 1, str. 53–71.
2. Courtenay, B. C. (1996). Evaluation of Adult Education, V: Tuijnman, A. C. (ed.) International Encyclopedia of Adult Education and Training, Oxford, Pergamon Press, str. 839–842.
3. Everitt, A. (1996). Developing Critical Evaluation, Evaluation, 2, str. 173–188.
4. Fetterman, D. M., S.J. Kaftarian, A. Wandersman, (1996). Empowerment Evaluation: Knowledge and Tools for Self-Assessment and Accountability, Thousand Oaks, CA, Sage.
5. Floc'Hllay, B., E.Plottu (1998). Democratic Evaluation, Evaluation, 3, str. 261–277.
6. Krogstrup, H.K. (1997). User Participation in Quality Assessment, Evaluation, 2, str. 205–224.
7. Kump, S. (1995). Samoevalvacija v visokem šolstvu. Ljubljana, Andragoški center Slovenije.
8. Norris, N. (1990). Understanding Educational Evaluation. London, Kogan Page.
9. Patton, M. (1987). How to Use Qualitative Methods in Evaluation. Newbury Park, London, New Delhi, Sage Publications.
10. Patton, M. (1997). Utilization-Focused Evaluation, The New Century Text. London, Sage.
11. Ruddock, R. (1989). Evaluation in Adult Education, V: Titmus, C. J. (ed.) Lifelong Education for Adults, An International Handbook, Oxford, Pergamon Press.
12. Steele, S. M. (1989). The Evaluation of Adult and Continuing Education. V. Merriam, S. B., Cunningham, P.M. (eds.). Handbook of Adult and Continuing Education. San Francisco: Jossey-Bass Publishers., str. 260–272.

IZRAZJE

Eksperimentalni model evalvacije se je razvil v prvi generaciji evalvacij in je opisan kot merjenje. Uporablja kvantitativne metode in predstavlja rezultate s kvantitativnimi podatki. Najpomembnejša sestavina tega modela je tehnična veljavnost njenih sklepov in možnost posploševanja.

Evalvacija se uporablja kot splošni pojem za označevanje katerega koli procesa, ki vodi v ocene in/ali priporočila glede kakovosti enote (šole ali programa). Pregled kakovosti (review) in ocenjevanje kakovosti (assessment) imata enak splošni pomen.

Evalvacija ex ante pomeni vrednotenje vložkov (inputov) programa (osebje, novinci).

Evalvacija Ex post zajema vrednotenje rezultatov, učinkov programa (diplomanti).

Formativna evalvacija, pogosto imenovana tudi kot procesna evalvacija, evalvira sam proces izvajanja programa ali določenega političnega ukrepa. V formativni evalvaciji se uporabljajo kvalitativni in kvantitativni metodološki prijemi. Namen formativne evalvacije je izpopolnjevanje programov.

Kakovost: je veliko širša in zajema tako standarde kot procese poučevanja in učenja, dejavnost oddelkov in institucij. Nameni in cilji izobraževalnega programa so prevedene zahteve in pričakovanja učiteljev, udeležencev izobraževanja, delodajalcev, vlade in širše družbe. Doseganje teh ciljev je kakovost. Evalvacijski pristopi se razlikujejo glede na različne koncepte kakovosti. Med temi so najpomembnejši:

Kakovost kot odličnost. To je tradicionalno akademsko pojmovanje, ki vsebuje cilj prizadevanja biti najboljši. Ta koncept kakovosti je pogosto implicitno prisoten v razpravah o kakovosti v visokem šolstvu tako akademikov kakor tudi politikov.

Kakovost kot ustreznost standardom (npr. standardi ISO), ali "nič napak". Standarde in "nič napak" je najlažje opredeliti v množični industriji, kjer so proizvodne specifikacije lahko vpeljane do podrobnosti in tako lahko tudi standardizirane mere enakih proizvodov kažejo ustreznost teh specifikacij. Toda v izobraževanju se ne pričakuje, da bi bili diplomanti/maturanti popolnoma podobni; Zato takšno naziranje ni primerno za področje izobraževanja.

Kakovost kot "ustreznost namenu". Operacionalna opredelitev kakovosti je vedno specifična: kakovost nečesa za poseben namen. "Splošne kakovosti" torej ni. To pojmovanje vsebuje pojmovanje kakovosti, ki je osredotočeno na "potrebe uporabnikov" (udeleženci izobraževanja, delodajalci, vlada). Poglavitna slabost tega pojmovanja je v prepričanju, da v izobraževanju "vse deluje", če lahko izrazimo namen.

Projekt financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Projekt se izvaja v okviru **Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013**, razvojne prioritete »**Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja**« in prednostne usmeritve »**Izboljševanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja**.«

Potemtakem bi bilo treba koncept "ustreznost namenu" dopolniti s konceptom "ustreznost namena" za področje izobraževanja. V tem smislu bi lahko evalvacija obravnavala vsestranskost in relevantnost namenov, in sicer zato, da bi zagotovila izboljšave.

Kakovost kot spreminjanje. Ta pogled je močno osredotočen na udeležence izobraževanja: stopnja kakovosti izobraževalne institucije se meri z doseganjem njenega cilja, t. j. pooblaščenja (empowering – pridobivanje kompetentnosti) udeležencev izobraževanja, torej pridobivanje novih spretnosti in novega znanja.

Kakovost kot prag (kot zadovoljevanje minimalnih standardov). Opredelitev praga kakovosti pomeni postavitev določenih norm in meril. Vsaka enota, ki dosega ali presega te norme in merila, se šteje za kakovostno.

Prednost postavljanja praga kakovosti je njegova objektivnost, preverljivost in enotnost v celotnem izobraževalnem sistemu. Pomanjkljivost pa se kaže v njegovi statičnosti: ne moremo ga prilagajati spremenjenim okoliščinam, razen z okornimi političnimi procesi. Standardi kakovosti skoraj vedno zaostajajo in ne ustrezajo resničnemu stanju. To pa pomeni, da pojmovanje kakovosti kot zadovoljevanje minimalnih možnosti ne spodbuja enot, da bi se prilagajale novim okoliščinam, vsebovale novosti na področju izobraževanja, skratka, da bi zviševale svojo kakovost.

Kakovost kot stopnjevanje. To pojmovanje jasno poudarja vidik nenehnega izpopolnjevanja. Osredotočeno je na prepričanje, da je kakovost bistvo pedagoškega etosa in da učitelji pravočasno sami najbolje vedo, kakšna je skrajna kakovost v vsakem pogledu. Pomanjkljivost pojmovanja kakovosti kot stopnjevanje (v nasprotju z zrcalno podobo kakovosti kot praga) se kaže v tem, da je kakovost v tem razumevanju težko konkretizirati.

Kontrola kakovosti (quality control) se v ožjem pomenu uporablja kot merjenje kakovosti. Kontrola kakovosti se pogosto uporablja sopomensko s pojmom management kakovosti (quality management), čeprav 'management' poudarja vidike stopnjevanja (povečanja kakovosti), medtem ko ima "kontrola" bolj statične, mejne (vhodne) konotacije.

Notranja evalvacija je pogosto sopomenka za samoevalvacijo. Izpeljujejo jo sami izvajalci programov. Poglavitni cilj notranjega zagotavljanja kakovosti je izpopolnjevanje kakovosti. Poleg tega lahko notranje zagotavljanje kakovosti pripomore k boljšemu samospoznavanju in samorazumevanju ter rabi kot pomoč pri samoregulaciji institucije.

Ocenjevanje kakovosti. Strukturirano presojanje kakovosti poučevanja in učenja in/ali raziskovanja z metodama samoevalvacije in zunanje kolegialne kontrole

(ocenjevanja zunanjih predmetnih izvedencev). Med ocenjevanjem, evalvacijo in pregledom (review) v resnici ni razlike. Ti izrazi so medsebojno zamenljivi.

Odličnost. Pogosto se kakovost zamenjuje z odličnostjo. Toda neka izobraževalna institucija se lahko odloči, da ne bo "odlična", in sicer zato, ker želi izobraževati veliko udeležencev izobraževanja, ne pa samo najbolj nadarjenih.

Responzivna evalvacija uporablja mnogovrstne metode in alternativne pristope. Izbrana evalvacijska metoda mora ustrezati specifičnemu evalvacijskemu položaju. Prednost responzivne evalvacije je njena občutljivost za različna stališča in možnost njihovega medsebojnega vzporejanja.

Revizija kakovosti (quality audit) se ne ukvarja s samo kakovostjo, temveč z mehanizmi zagotavljanja kakovosti. Revizija torej pomeni oceno mehanizmov zagotavljanja kakovosti, ki jih predstavi enota. Revizija kakovosti naj bi bila torej evalvacija evalvacijskih postopkov.

Samoevalvacija je proces opredeljevanja, zbiranja in analiziranja kvalitativnih (samooocene zaposlenih in mnenja uporabnikov) in kvantitativnih (dejstva) informacij, ki vodi do odločitev o predvidenih modifikacijah, izpopolnjevanju in nadaljevanju ciljev izobraževalnega programa ali institucije.

Standardi so lahko opisani kot trditve (izjave) v splošnih ali specifičnih izrazih znanja, razumevanja, spretnosti in drže, in to naj bi demonstrirali uspešni diplomanti. Za vsak program je mogoče opredeliti standarde ali minimalne zahteve, ki se pričakujejo npr. od diplomantov. Toda vprašanje je, ali je program z visokimi standardi in majhnim številom diplomantov res tudi zelo kakovosten.

Sumativna evalvacija vrednoti končne rezultate programa ali ukrepa. Metodologija sumativne evalvacije je kvantitativna. Namen sumativne evalvacije je ugotavljanje učinkov programov. Vodi v odločitve, ali naj se programi odpravijo ali nadaljujejo.

Študija primera je usmerjena v sam proces programa in v različne poglede na program. Navadno je podroben opis in analiza programa ali institucije v povezavi z njunim okoljem. Metode in predstavitev so torej skoraj izključno kvalitativne.

Triangulacija pomeni uporabo raznovrstnih strategij zbiranja podatkov. Metodološka triangulacija vsebuje uporabo raznovrstnih metod, kot so npr.: intervjuji, vprašalniki, dokumentacija, opazovanje. S triangulacijskimi evalvacijskimi prijemi povečamo natančnost in veljavnost evalvacije

Učinkovitost: Učinkovitost pomeni racionalno porabo javnih sredstev, to pa še ne pomeni doseganja ustrezne ravni kakovosti, pri kateri je pomembna predvsem vsebina.

Zagotavljanje kakovosti (quality assurance): sistematična, strukturirana in nenehna pozornost, ki je namenjena kakovosti – za vzdrževanje in izpopolnjevanje kakovosti izobraževalnega dela. Eno od sredstev za zagotavljanje kakovosti je ocenjevanje kakovosti. Pojem poudarja vidik zunanjega gledanja na kakovost: njen cilj je prepričati javnost, da je enota zelo kakovostna. Zagotavljanje kakovosti je torej osredotočeno na odgovornost.

Zunanja evalvacija. Opravljajo jo vladne komisije ali ustanove, različni neodvisni instituti ali agencije. Prednost zunanje evalvacije je večja usposobljenost izvedencev za evalvacijo, čeprav je treba dobro poznavanje predmeta evalvacije.